

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ (*)

108

Κι ἂν ἔχουμ' ἐδῶ πέρα κάποια ἔργα κριτικῆς πού λογαριάζονται, εἶναι βγαλμέν' ἀπὸ τὴ συμπάθεια κι ἀπὸ τὸ θαυμασμό. Νά ὁ Εὐριπίδης τοῦ Βερναρδάκη, νά ὁ Σολωμὸς τοῦ Πολυλά, νά ὁ Πολυλάς τοῦ Καλοσγούρου, νά ὁ Ψυχάρης τοῦ Ροῦδη. Φῶς ὁ Βερναρδάκης σὰ μιλεῖ γιὰ τὸν Εὐριπίδη, καὶ τύφλα ἔταν κρίνῃ τὸ Βαλαωρίτη.

109

— Ὅμορφο τὸ δράμα σου. Μὰ δὲν εἶναι γιὰ τὴ σκηνή. Χρειάζεται ψαλλίδισμα γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ χωρέσῃ στὴ σκηνή· γιὰ νὰ σταθῇ, χρειάζεται πλάτισμα.

— Ἀφοῦ τὸ ἔργο μου εἶναι πλατύτερο καὶ ἡ σκηνή στενότερη, ἀντὶ νὰ τὸ μικρῆνετε τὸ δράμα μου, πρέπει νὰ μεγαλώσετε τὴ σκηνή γιὰ νὰ τὸ χωρέσῃ. Δὲ βλέπω γιατί νὰ κολοῦώσετε τὸ παιδί μου· στήστε του κρεβάτι πού νὰ πλαγιαζῇ μέσα του ἄνετα.

110

Ὁ χαρακτήρισμός πού κάνει κάποιος κριτικὸς γιὰ τὸν Ἄϊνε, σὰν τοῦ ἀραδιάζει ἔλα του τὰ γνωρίσματα ἀντιφατικά, λέγοντάς τον, ἀνάμεσα στ' ἄλλα λυρικὸ καὶ πεζό, (Lyrique et prosaïque), ὁ χαρακτήρισμός τοῦτος εἶναι κοινὸς κι ἄλλων ποιητῶν, κι ἀπὸ τοὺς πιδὲ μεγάλους. Ὁ συγκρατητὸς ὁ λυρισμὸς δὲν εἶναι πάντα σ' ἐνέργεια· ὁ ποιητὴς — γενικὰ μιλοῦμε — ξεπέφτοντας στὴν πεζολογία, ἡ ἀναπαύεται, μὲ τὸ φραστικὸ τοῦτο τρόπο, ἀπὸ τὸν κόπο τοῦ ἀνέρου ταξιδιοῦ, ἡ δείχνει τὸ εὐλιγιστο τοῦ νοῦ του. Τὸ παρτηροῦμε, ἀπὸ τὸν κειρὸ τοῦ Ὀμηρου ἴσα μὲ τὸν καιρὸ τοῦ Βερλαίν, (τοῦ Ψυχάρη, ἐγὼ θάλεγα, πιδὲ φιλότιμα). Ἐπειτα ὁ ποιητὴς δὲ συγκινεῖ πάντα μὲ τὰστρα καὶ δὲν τὰχει πάντα μὲ τὰ λουλούδια. Ἀναγκάζεται νὰνακατωθῇ καὶ μὲ στοιχεῖα ὕλικώτερα, καὶ μὲ ὑποκείμενα πιδὲ χοντρά, καὶ νὰ μιλήσῃ τὴ γλώσσα τους. Τέτοια ἡ δουλειὰ τοῦ ποιητῆ, πάντα μὲ κάποια θετικώτερη ἀντίληψη τῆς δουλειᾶς του.

111

Τὰ πεζὰ καὶ ξιπασμένα φυσικὰ τοῦ νοικοκύρη

(*) Κοίταξε ἀριθ. 841, 854, 868, 375, 387, 448, 449, 450, 451 καὶ 452.

ξεμουτζουνε καὶ στὰ πιδὲ τιποτένια τῆς γλώσσας του. Ἄν πῆ τὴ γυναίκα του «ἡ γυναίκα μου», τὴν κατεβάξει· καὶ τὴ λέει «ἡ κυρία μου», γλυκανάλατα ἡ ἐξευτελιστικά. Ὁ δεινὰ ἀρχοντοχωριάτης παντοῦ ποζάρει καὶ μεγαλοφρονάζεται πρῶτα πρῶτ' ἀπὸ τὴν ἄξια συντρόφισσά του «ὁ κύριος!» Μωρὲ κύριος! Τὰ ὄρατα, μεγάλα, γενικά, οὐσιαστικά κι ἀθάνατα ὀνόματα **Ἄνθρωπος** καὶ **Γυναίκα**, καταντήσανε νὰ τὰ καταφρονοῦν οἱ τιποτένιοι, καὶ νὰ σκανταλίζουν τοὺς καλοαναθρεμμένους τοῦ γλυκοῦ νεροῦ. Ἡ γυναίκα μου ἐμένα εἶναι γυναίκα. Κ' ἐγὼ εἰμ' ἕνας ἄνθρωπος· δὲν εἶμαι κύριος. Μιὰ γιὰ πάντα.

112

Κατὰ δύο τρόπους μᾶς κυριεύουν τὰ ἔργα τῆς φαντασίας. Τοῦτα μᾶς δείχνουν τὸ παιδιάτικο βᾶθος πού πάντα στέκει μέσα μας· μᾶς συγκινοῦν ἀπαλαίοντάς μας· μᾶς ἔρχεται νὰ κλάψουμε καὶ νὰ λιώσουμε. Ἐκεῖνα μᾶς κυριεύουσι θυμίζοντάς μας τὸν ὑπέρτατο προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ πάῃ πέρα ἀπὸ τὸ φυσικὸ του, ἤρωας νὰ γίνῃ· μᾶς συγκινοῦνε τὸν ὄντοντας· μᾶς ἔρχεται νὰ θυσιαστοῦμε γιὰ κάτι. Κατὰ τὴν περίστασι, τὰ πρῶτα μιλάνε στοὺς πολλούς, τὰ δεύτερα στοὺς πιδὲ λίγους καὶ ἀνάποδα. Μὰ, συχνότερα, ὅσοι κυριεύονται ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἔργου τοῦ πρώτου εἶδους τὰ καταφρονῶνε τὰ ἔργα τοῦ ἄλλου εἶδους· καὶ ὅσοι σέρονται ἀπὸ τὰ δεύτερα, μένουσι κρύοι μπροστὰ στὰ πρῶτα. Ἐγὼ κλειῶ μέσα μου τὴ συγκίνηση διπλή· νοιώθω μέσα μου κάτι ἀπὸ τὸ παιδί καὶ κάτι ἀπὸ τὸν ἥρωα. Τὸ αἶσθημα τοῦτο πότε μὲ κάνει νὰ περηφανεύουμαι, πότε μοῦ εἶναι βάσανο. Γιατὶ πάντα μέσα μου παλέθουν ἕνα παιδί κ' ἕνας ἥρωας· κ' εἶμαι τὸ διπλό τους τὸ ρεζίλιμα. Κι ἐ,τι γίνεται στὴν τέχνη γίνεται καὶ στὴ ζωή.

113

Τί θὰ πῆ **μαλλιαρισμός**; Ἀπὸ μιὰ γωνιὰ ζητάζοντας, βλέπεις πῶς ὁ μαλλιαρισμὸς εἶναι κάτι πού ταραξίει τὰ νεῦρα, κάτι πού ξαφνίζει ἀπὸ τὸ ἀσυνειθιστό του, κάτι πού πειράζει καὶ πού θυμώνει ἀπὸ τὴν αὐτάδειά του νάμπῃ μέσα στὴ γλώσσα, ὄχι δικαιοματικά, μὰ βιαστικά· σὰν κάποιες κυρίες πού κάθονται μέσα στὰ τράμ ἀπάνου στὰ γόνατα τῶν ἄλλων, σὰ δὲ βρίσκουν ἄδεια θέσι. Ὁ μαλλιαρισμὸς ταραξίει τὰ νεῦρα καὶ τῶν πιδὲ ξέπετρα πασαλειμμένων ἀπὸ γλωσσικὴ τάχα μόρφωση. Τὸ διασκεδαστικὸ εἶναι πῶς τὸ σκιάχτρο τοῦ μαλλιαρισμοῦ τοὺς παρουσιάζεται μόνο μὲ τὸ γράψιμο τῆς δημοτικῆς, καὶ τότε ἀπάνου στὰ κείμενα ἐκεῖνα πού γλή-

γορα ή άργά ό ιστορικόν τής νέας μας λογοτεχνίας θά τά ξεχωρίση σάν πρότυπα δείγματα ύφους και τέχνης γλωσσοπλαστικής. Δέ θέλω νά πώ πώς δέν έχει και ή δημοτική ανθρώπους πού ξεπέφτουνε σέ μαλλιαρισμούς· αποτέλεσμα, μπορεί, ανάγκης ή πρωτοπειρίας ή άπροσεξίας ή κ' έγώ δέν ξέρω τί. Μά ή γλώσσα πού δέν έχει μονάχα, έδω κ' εκεί μαλλιαρισμούς, μά πού είναι βλη από μαλλιαρισμούς, μά πού είναι βλη ένας συγκρατητός άσώπατος μαλλιαρισμός, μαλλιαρισμούς πού μάς τούς κρύβει μονάχα ή άνατροφή και τό σχολείο, ή συνήθεια και ή χρησιμ, ή γλώσσα τούτη είναι ή καθαρεύουσα.

114

Υπάρχει ένα ψυχικό στρώμα πού σώνεται άπάνου του κάθε ξεχώρισμα έθνολογικής ψυχολογίας, και σκανιναβοί κι άγγλοσάξωνες και φράγκοι και ρωμιοί και σλάβοι δίνουν τά χέρια κι άδερφώνονται, άνθρωποι βλοι, δμόφυλοι. Για τούτο είναι κάποια λογοτεχνικά έργα, δράματα, ποιήματα, μυθιστορήματα, μελετήματα, παραστατικά τής ζωής, πού μπορεί νά σοδ θυμίζον έργα ξένων, γερμανούς, γάλλους, δλλαντέζους, βέλγους· μά δέ θά πη για τούτο πώς οι δημιουργοί τών έργων τούτων είναι τυφλοί και θεληματικοί μιμητές τών ξένων. Είναι γιατί τών έργων τούτων οι τεχνίτες αντί νά σταθούνε σέ στρώματα ήθογραφικά και ψυχολογικά τού έθνους τους και νά βαλθούνε νά ζωγραφίσουνε τυπικούς ή άτομικούς χαρακτήρες τού τόπου τους, βάλαν βλη τους τή φροντίδα νά αναλύσουνε στοιχεία, νά παραστήσουν πρόσωπα και πράματα συνολικά· δέν ξεχωρίζον· ανταμώνουν· σκάψανε στό κοινό τό στρώμα, τάνθρώπινο. Βέβαια, τέτοια έργα, σάν πάρης νά τά ξετάξης από τήν όψη τήν έθνολογική, θά τάδρηξ άμαρτίες γιομάτα, ή θά πής πώς δέν αξίζουν τίποτε. Πρέπει για νά τά διτς καθώς πρέπει, νά ψάξης και νάδρηξ τή θέση πού σάθηκε ό συγγραφέας τους πλάθοντάς τα. Κι αυτό θά πη κριτικός. Νά κοιτάξης πρώτα νά καταλάβης τί γύρευε ό συγγραφέας, και πώς εκείνος έννοει τήν τέχνη. Άδιάφορο ά δέν πιτύχης. Νά προσπαθήσης. Κι άσε κατά μέρος τήν έντύπωσή σου. Η έντύπωση πού είναι τόσο ύποκειμενική, τόσο έλεύτερη και τόσο συμβιβαστική, και πού είναι χωρίς **φούμαρα**, μά και χωρίς γνώση και συνείδηση, αυτή φέρνει τίς πιό πολλές φορές ίσα στόν τυφλό δογματισμό, στήν άποκλειστικότητα.

115

Κ' έννενηντα έννιά στίς έκατό, μαλλιαρισμούς

βαφτίζονε δημοσιογράφοι άστόχαστοι και γραφιάδες μυγιάγγιχτοι κάθε προσπάθεια πλουτισμού και ξαπλωμού τής κοινής γλώσσας, κάθε ξαναφέρσιμο μιας ξεχασμένης αλήθειας, κάθε ξαναγύρισμα τής γλώσσας στόν ίσιο δρόμο, κάθε ξανακουδάλλημα νερού από τήν καθαρή πηγή του.

116

Ή Σιωπή. "Όπλο κ' εκείνη κάποτε για νά θανατώσης κάποιον άνθρωπο. Τό μίσος και ή καταφρόνια πόσες φορές τή μεταχειριστήκανε για τούτο. Καμιά φορά και ή σύνεση. Πλάτωνας για τό Δημόκριτο. Γεμιστός για τόν Πρόκλο.

117

Σάν τά ρόδα, σάν τά σύγνεφα, σάν τά βουνά είναι τά είδη και οι τύποι και τά θέματα τής σκέψης και τής τέχνης. Ούτε παλιωμένα, ούτε καινούρια. Παντοτινά.

118

Οί κουτοί πότε μάς άπελπίζον, πότε μάς διασκεδάζον. Είναι κάποια φοβερά ζήα πού μόνο μάς άπελπίζον: οι μέτριοι.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΛΜΑΣ

ΤΗΣ ΓΡΟΘΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΠΡΩΤΟ

Χωρίς νά θλω στάθηκα νά ιδώ.

Στήν πόρτα τής ταβέρνας, σάν κοπρόσκυλα,
προσμένανε νά ιδήτε πού θά βγούμε,
οί φίλοι μου και γώ, και νά γελάστε,
βυκάτες, πού τό άψι κρασί φοβάστε.
Μονάχα μιά μου ξένουαστη ματιά
σας έφταξε, σά δούλοι μου, νά σύψητε,
πεσιμένες χάμου νάβρητε πεντάρες,
έσει, πού νά γελάστε τάχα θέλατε
θωρώντας πώς τρικλίζουν οι άφεντάδες.

Οί φίλοι μου και γώ μπροστά τραβήξαμε
και πήραμε ό καθένας έλλη στράτα.

Πάμε γοργά, γυφέβοντας, και λαχταρά ή ψυχή μας,
μέ όλη τήν άψα του κρασιού πού έσεις φοβάστε,
ο' άλλους νά πη **ξυπνάτε** πιά και ο' άλλους **σνάστε**.

Πόλη

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΖΙΑΣ